

Eneñ-ataň dakan ady üýtgedilmese ýagşy

Category: Edebi makalalar, Goşgular, Kitapcy

написано kitapcy | 23 января, 2025

Eneñ-ataň dakan ady üýtgedilmese ýagşy ENE-ATAŇ DAKAN ADY
ÜÝTGEDILMESE ÝAGŞY

Çaga köplenç gije ýaryndan soñ ýa-da daňa golaý ýagty jahana inýär. Öňler obalarda belli-belli göbegeneler bolardy. Olar ini halallykda, sadalykda, ynamdarlykda, ynsaplylykda, sahylykda özünü tanadan zenanlar bolardy. Çaga ilki ýerden göterene çekýär diýerdiler. Şeýle eneler çagyrylyp, göbek kesdirerdiler. Göbek gany ýere gömledi. Ene topraga göbek gany siňen ýeri diýlerdi. Göbegenä halat ýapylardy. Türkmenler ömrüniň ahyryna çenli göbegenelerini unutmaýarlar, oňa hormat goýýarlar.

Çaganyň göbegi kesilenden soñ, molla çagyrylyp, iň ýakyn hossary ýa-da ene-atasy ýüreginden syzdyryp, göwnüne makul ady saýlap alýar. Şondan soñ molla azan çekerdi. Azan aýdylanda, çaga dakylan at getirilerdi. Saýlanyp dakylan at çugdum-çugdum bolýar. Mysal üçin, älem nurlary aýa-güne guwanyp, olara

meñzäp ýüzüniň nurly, kalbynyň pækizeligi, il-güni gün ýaly çoýmagy arzuw edilip: Aýdogdy, Gündogdy, Aýperi, Aýbölek, Aýsuluw, Aýbibi ýaly atlary daksa, çaganyň dogan aýy: Meret, Baýram, Gurban, Aşyr, Sapar ýaly oglanlara dakylýar. Şeýle atlary dakmak bilen, türkmen näçe ýyl ömür tanapyny külterlese-de, eneden dogan aýy belli bolup dur. Köplenç aý atlarynyň yzyna oglanlara: Mämmet, Myrat, Berdi, Gurban, Durdy ýaly atlar goşulyp, Aşyrmämmet, Baýramgeldi, Merergeldi, Gurbandurdy, Saparmämmet ýaly goşma atlар-da dakylýar. Gyzlara bolsa Meretgül, Aşyrbibi, Sapartäç, Baýramgül ýaly atlary dakylýar. Ene-ata oglunyň gaýratly, güýčki, batyr bolmagyny isläp, Arslan, Gaplaň, Ýolbars, Möjek ýaly atlary daksa, uzak ýaşap, çydamly bolmaklaryny küýsäp, Sazak, Gandym, Çerkez, Borjak, Ýowşan ýaly atlary dakmagy unutmaýarlar. Gyzlara bolsa tagamly miweleriň, owadan guşlaryň, gülleriň, pasyllaryň naýbaşy baharyň, göwnüni galkyndyrýan atlary: Nartäç, Alma, Üzümgül, Bägül, Gölälek, Bahar, Owadan, Näzik ýaly atlary dakýarlar.

Ene-atanyň ýüregi ogulda-gyzda. Ene üçin ikisi-de des-deň. Yöne ata-babalarymyz ogly gyzdan ileri tutupdyrlar. Oğul halal ojagyň eýesi, gyz kesekiniňki bolýar diýen düşünje güýçli täsir edipdir. Şeýle bolany üçin «Oguldyr döwletiň başy, gyzda bolsa göwün hoşy» diýen pähimler nakyla öwrülipdir. Yöne gyzyň rehimdarlygyny oglan deňemändirler. Muny durmuşy synlaýanlar aýyl-saýyl eder.

Öňler adyň yzyna lakam goýlardy. Munuň aýratyn sebäbi bar. Kurendagyň içinde Gyrađeň diýen obada üç sany Hajy atly adam bardy. Olaryň biri uzyndan gelen, injigi inçedi. Ona Hajygulak diýerdiler. Biriniň sesi bogukdy, muňa Hajybogujak diýerdiler. Yene biri barjamlydy. Gyş, ýaz aýlary goýun üstüne göçende, ýeke öýli oturardy. Goýny ogullary bakardym onuň adyny Hajyleýlek diýip tutardylar.

Bir wagtlar Parawbibiniň arçyny Mämi, dilewary ýanyna çagyryp: «Inim, biziň obamyzda baş sany Mämmet atly bar. Toýda-tomaşada, ýasda biri gerek bolsa, «Mämmet, bări gel!」 diýsem, başisi bar bolsa hemmesi ýanyma gelýär. Şolaryň gylyk-häsiýetine, yüz-gözlerine gelşip duran lakam dakmaly» diýende, dilewar kişi: «Arçyn, ol bir kyn iş däl. Häzir atlarynyň yzyna lakam tirkäris» diýipdir-de, birine Mämmetşagal, ikinjisine Mämmetkesik, üçunjisine Mämmetçapyk, dördünjisine Mämmetkör, başinjisine Mämmetgenek diýen lakamlary ýelmäpdır.

Lakam gadymdan gelýär. Bu bolýan zat. Lakam bir başga. Azan aýdylyp dakylýan ady üýtgedip dakylýan ady üýtgedip, soñ dakylýan at bir başga. Şuny okyjylaryň saýgaryl-p-seljermegini küýsäp, şu ýazgylarymyň başyny çatmaly boldum. Özün barada ýazyp-pozmag-a uslyp däl. Şeýle-de bolsa, özümden başlamaly boldy. Ene-atamyň dakan ady Halmyrat. Ýüregimiň üstünde tegelek hal bar. Şona esaslanan bolmaklary mümkin. Bu türkmeniň ata-babadan gelýän yrymy. Dädeminiň ady Názmeňli. Örän seýrek bolsa-da, bir adamyň çyn ady hem ýalan ady bolardy. Ýalan adyny telegräk görseler, «Çyn adyň näme?» diýip sorardylar. Ol soragyň möwriti ötdi. Çyn adyň soraýan ýok. Ýalan at ýörgünlü bolýar. Çyn adyň aýtsaň, kesek-ä beýlede dursun, dogan-garyndaşlaryň, obadaşlaryň-da bilenok.

Ýalan at nähili döreýär?

Eger-de ene-ata çagasyny aşa gowy görse, ýalan at dakýar. Ol at hiç hili many aňlatmaýar. Mysal üçin, Dükükik, Çüýük, Şaka, Haşan, Mürji, Baýaw, GÜWjan ýaly atlar. Öňler beýle atlar asla bolmazdy. Many aňladardy. Ýokardaky ýaly atlar hiç hili many aňlatmaýar. Türkmeniň söz baýlygynda-da bolmaýar. Başga ýerlerdäkini bilemok weli, günbatar türkmenlerde ýetmişinji ýyllaryň başyndan bări ýalan at dakmak halys köpeldi. Munuň sebäbi nämede? Birinjiden-ä ýalan ady köplenc çaganyň atasý dakýar. Öňler çaga dogandan soñ içlerinden begenerdiler, gowy görerdiler. Yöne çaga ene-atasyny tanaýança öňüne alyp haý-küş etmezdi. Öz ene-atasyndan, goňşy-golamdan utanylardy. Utanç ýüzüň perdesidi. Çagany her haçanda gowy görmeli, yöne çyn adyny tutup gowy görmeli. Özümi bilip Tatar adymy gowy göremok. Gepe-söze düşünmeýänlere «çıçi» ýa-da «tat» diýerdiler. Samsyklaç bolandyryny-da. «Adyň kim?» diýip sorasalar, «Tatar» diýmäge utanýaryn. Hatda gazet-žurnallara makala ýazyp, aşagyna ýalan ady ýazmaklygy gelşiksiz görýarin. Munuň ady nähili diýiläýjek ýaly. Ýalan at dakylanlaryň hemmesi-de şeýle bolmaly. Oglan öylendirilip nika gyýlanda, sanaglysy guitaranda çyn ady aýdylýar. Ýalan at ömrüň bilen dalaşýar. Ony özüňden aýyrmak hylalla.

Men ömrümde bir gerçek ýigidiň ýalan ady ýazdyryp, çyn adyna eýe bolandygyny bilýärin. Ol zehinli şahyr, ezber žurnalist

Täçdurdy Annagulyýewdi. O döwürde biz Gyzylarbat şäheriniň günortasynda, Düyeji dagynyň ilerki dabanyny ýassanyp oturan Çalsuw obasynda ýasaýardyk. Annaguly aga 1937-nji ýylda Çalsuwa göçüp bardy. Ol öň Gazanjyk raýonynyň Gurbanmämmet oba sowetiniň Onguýy obasynda ýasaýan eken. Annaguly Garabaýyň iki ogly bardy. Uly ogluna Cyratan (şora bitýän gaty ot -T.Ü.), kiçi ogluna Ballak diýerdiler. Cyratan guýmagursak zehinlidi. Ol 1937-nji ýylda doly däl orta mekdebi gutaryp, şol obada sowatsyz adamlary okadyp başlady. Ol klaslara «Likbez», «Çalasowatly» diýerdiler. Şol ýyllarda «Tokmak» žurnalynda «Arbadym», «Iýmäge» diýen satiriki goşgusy, dürli gazetlerde goşgularydyr makalalary çap edilip başlandy. 1939-njy ýylda Gazanjykda «Sosialistik maldarçylyk» diýen gazet çykyp başlady. Onuň edebiýat bölümünüň ilkinji müdirligine Täçdurdy Annagulyýew bellendi. Ine, şeýle adam tutanýerlilik bilen ene-atasynyň dakan adyna eýe boldy. Cyratan diýip adyny tutsalar «Hy-hawwa» diýip jogap gaýtarmazdy. Özüne diýilýändirem öýtmezdi. Onsoň obadaşlary alaçsyz onuň hakyky adyjy tutup başladylar.

Şu zatlary yazmak bilen, esasan, göz öňünde tutan maksadym, indiden beýläk ene-atalar özleriniň gül ýaly çagalaryna bolar-bolmaz, bolgusyz, ýalan at dakmazlygyny arzuw etmek. Bardygeldi ýalan at dakmakçy bolsalar, onda gowy atlar azlyk etjek däl-ä. Meselem: Şirim, Pirim, Söýenjim, Daýanjym, Guwanjym, Aşgabat, Balkan, Küren, Düyeji, Hazar, Sähra, Jülge, Arkaç ýaly goşmaça atlar dakylsa, gelişmänem durjak däl. Iň gowus-a, ene-atanyň dakan ady üýtgedilmese ýagşy.

Tatar ÜÝŞMEKOW. Edebi makalalar